

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра **Права** (№ 702)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

Голубов А.Є.

(підпис)

(ініціали та прізвище)

« 31 » серпня 2022 р.

**СИЛАБУС ОBOB'ЯЗKОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Конституційне право України

Галузь знань: 08 Право
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 081 Право
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма: Право
(найменування освітньої програми)

Рівень вищої освіти:
перший (бакалаврський)

Силабус введено в дію з 01.09.2022 року

Харків – 2022 р.

Розробник: докт. юрид. наук, доцент Спіцина Ганна Олександрівна

Силабус

навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри Права

Протокол № 1 від « 26» серпня 2022 р.

Завідувачка кафедри д. ю. н., доцент

Спіцина Г. О

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни (денна форма навчання)
Кількість кредитів – 5	<p>Галузь знань <u>08 Право</u> (шифр і найменування)</p> <p>Спеціальність <u>081 Право</u> (код і найменування)</p> <p>Освітня програма <u>Право</u> (найменування)</p> <p>Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)</p>	Обов'язкова
Кількість модулів – 2		Навчальний рік
Кількість змістовних модулів – 2		2022/2023
Індивідуальне завдання (назва)		Семестр
Загальна кількість годин – 66/150		2-й
Кількість тижневих годин для денної форми навчання:		Лекції*
		32 години
		Практичні, семінарські*
		24 години
		Лабораторні*
	0 годин	
	Самостійна робота	
94 години		
	Вид контролю	
	модульний контроль, іспит	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями, якими оперує наука конституційного права, розкрити положення вчення про конституцію та показати особливості конституційного процесу в Україні, дати аналіз конституційно-правових інститутів.

Завдання: сформувати високий рівень загального світогляду майбутнього юриста; озброїти його загальнотеоретичними і практичними знаннями та вміннями в сфері конституційно-правових відносин; забезпечити

готовність майбутнього юриста до практичного використання отриманих знань та вмінь; прищепити повагу до права.

Міждисциплінарні зв'язки: Навчальна дисципліна «Конституційне право України» базується на знаннях, отриманих з таких навчальних дисциплін, як «Теорія держави та права», «Історія держави та права України», «Судові та правоохоронні органи України», «Історія держави та права зарубіжних країн». Засвоєння студентами навчального матеріалу базується на знаннях історії виникнення і розвитку конституційно-правових інститутів, норм та принципів, конституційно-правових доктрин та іншого матеріалу, який є предметом зазначених юридичних дисциплін.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **компетентностей**:

Загальні компетентності відповідно до освітньої програми:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми;
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Фахові компетентності відповідно до освітньої програми:

- знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів;
- повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи;
- здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право;
- здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції;
- здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності;
- здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації;

- здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Програмні результати навчання:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

Знати: на *понятійному рівні* основні категорії, поняття та їх визначення з курсу «Конституційне право України», зміст предмету «Конституційного права України» як галузі права та його структуру, особливості його норм та інститутів; на *фундаментальному рівні* основи теорії конституції та конституціоналізму, зміст та систему правового положення людини і громадянина в Україні, основи парламентаризму, зміст конституційно-правової системи організації та функціонування в Україні органів державної влади та місцевого самоврядування, основи територіальної організації України; на *практично-творчому* вимоги, які ставляться до юриста який працює в органах державної виконавчої влади, органах місцевого самоврядування, юриста, який здійснює правове забезпечення діяльності політичних партій та громадських організацій, проведення виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування на рівні дільничних та окружних виборчих комісій, правове забезпечення діяльності народних депутатів України та депутатів місцевих рад тощо.

Вміти: використовувати положення науки конституційного права та правильно оцінювати сутність та зміст конкретних конституційно-правових явищ (ситуацій) при вирішенні професійних завдань; орієнтуватися у системі конституційного законодавства та правової практики; інтегрувати чинне конституційне законодавство; правильно застосовувати норми конституційного права та інших правових актів; на творчому рівні використовувати свої внутрішні якості у підвищенні ефективності професійної діяльності, досліджувати конституційно-правові явища, формувати наукові пошуки.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовний модуль 1. Загальні засади конституційного ладу в Україні.

Тема 1. Конституційне право – провідна галузь національного права України.

Поняття конституційного права України. Історія конституційного права України.

Предмет конституційного права як галузі права. Конституційне право – профільююча і фундаментальна галузь права. Особливості предмета конституційного регулювання в умовах формування громадянського суспільства та правової держави.

Принципи конституційного права України.

Особливості методу конституційного регулювання. Функції конституційного права. Структуроутворююча роль конституційного права в правовій системі України на сучасному етапі політичного та правового реформування в країні.

Предмет конституційного права як галузі законодавства.

Поняття норми конституційного права. Основні (загальні) властивості конституційно-правових норм. Особливості конституційно-правових норм. Критерії класифікації конституційно-правових норм. Види конституційно-правових норм. Дія конституційно-правових норм у часі, у просторі та по колу осіб.

Інститути конституційного права України: поняття, закономірності формування і розвитку. Класифікація і характеристика інститутів конституційного права України.

Поняття й склад джерел конституційного права. Класифікація джерел конституційного права України. Види джерел конституційного права. Конституція – основне джерело конституційного права.

Поняття й особливості конституційно-правових відносин. Склад конституційних відносин. Суб'єкти конституційно-правових відносин: загальна характеристика та класифікація.

Зміст конституційно-правових відносин. Підстави виникнення і динаміки конституційно-правових відносин.

Поняття й функції конституційно-правової відповідальності. Конституційно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності.

Тема 2. Конституційне право як юридична наука і навчальна дисципліна.

Поняття, предмет і система науки конституційного права. Джерела науки конституційного права. Завдання та функції науки конституційного права.

Історичні етапи розвитку науки конституційного права. Дореволюційний період розвитку науки конституційного (державного) права. Радянський період розвитку науки конституційного (державного) права.

Сучасний період розвитку науки конституційного права. Тенденції розвитку науки конституційного права України на сучасному етапі. Актуальні напрями наукових конституційно-правових досліджень в Україні.

Поняття і завдання навчальної дисципліни конституційного права. Структура та зміст навчального курсу конституційного права. Роль (значення) навчального курсу конституційного права в професійній підготовці юриста.

Тема 3. Методологія конституційної науки і практики.

Поняття і принципи методології конституційної науки і практики. Структура методології конституційної науки і практики. Методи і методики конституційної науки і практики. Антропологічний методологічний підхід до конституційної науки і практики.

Загальнонаукові методи пізнання в конституційному праві. Проблема використання методологічного інструментарію філософських систем у конституційному праві. Новітні методологічні засоби міждисциплінарного синтезу в конституційно-правовій науці.

Приватно-наукові (конкретні) методи наукового дослідження конституційних процесів: системний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, історичний, конкретно-соціологічний, статистичний, формально-юридичний, метод правового моделювання. Значення

компаративістського дослідження в конституційному праві. Апробування конституційно–правових новацій в експериментальному режимі.

Тема 4. Конституція - Основний Закон держави і суспільства.

Основні історичні етапи розвитку конституцій (XVIII-XXI ст.).

Поняття конституції. Основні підходи до розуміння сутності конституції. Конституція як центр сучасної правової системи. Роль (функції) конституції. Класифікація конституцій.

Конституція України (1996 р.) як акт установчої влади українського народу.

Юридичні властивості Конституції України.

Конституція України: структура, основні соціально-правові пріоритети, загальна характеристика.

Порядок прийняття і внесення змін до Конституції України.

Поняття й функції правової охорони Конституції. Суб'єкти правової охорони Конституції.

Історичний досвід і сучасна організація правової охорони Конституції України.

Конституційний контроль і нагляд. Суб'єкти та об'єкти конституційного контролю.

Класифікація і види конституційного контролю. Парламентський контроль як різновид конституційного контролю. Конституційний контроль глави держави та уряду. Судовий конституційний контроль.

Тема 5. Основи конституційного ладу України.

Поняття і зміст конституційного ладу. Принципи конституційного ладу України. Гуманістичні, економічні та політичні основи конституційного ладу України.

Проблема конституційної та правової держави. Сучасні ідеї про правову державу, їх відображення в конституційному законодавстві та реалізація на практиці державного будівництва.

Конституційна характеристика України як демократичної, правової, соціальної держави.

Тема 6. Конституційні основи громадянського суспільства в Україні.

Історія становлення громадянського суспільства. Формування і розвиток теорії громадянського суспільства.

Поняття громадянського суспільства. Структура і принципи самоорганізації громадянського суспільства. Взаємодія держави і громадянського суспільства. Особистість і громадянське суспільство.

Соціально-правові передумови становлення в Україні громадянського суспільства. Конституційні основи формування і розвитку громадянського суспільства в Україні. Основні інститути громадянського суспільства і конституційні засоби забезпечення їх функціонування в Україні.

Тема 7. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Поняття і види громадянських станів особи. Поняття і принципи громадянства України. Належність до громадянства України. Набуття

громадянства України. Умови прийняття до громадянства України. Поновлення у громадянстві України. Припинення громадянства України. Вихід з громадянства України. Втрата громадянства України. Громадянство дітей.

Поняття іноземця. Основи правового статусу іноземців. Права, свободи та обов'язки іноземців. Режими проживання іноземних громадян.

Особи без громадянства: поняття й особливості правового стану. Проблема полігромадянства.

Поняття й особливості правового статусу біженців. Умови і порядок набуття та втрати статусу біженця. Права та обов'язки біженця. Проблеми вимушених переселенців.

Особливості правового статусу осіб, які отримали право притулку.

Тема 8. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні.

Людина, особистість, громадянин в сучасному конституціоналізмі. Понятійні засоби, що визначають правовий статус особистості. Принципи правового стану особистості.

Поняття і юридична природа конституційних прав і свобод людини і громадянина. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина. Законні інтереси. Співвідношення індивідуальних і колективних прав. Конституційні обов'язки людини і громадянина.

Механізм реалізації, гарантії та захист прав та свобод людини і громадянина в Україні. Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Міжнародно-правові стандарти і конституційне законодавство України про правове становище людини і громадянина.

Тема 9. Конституційні форми народовладдя в Україні.

Поняття й сутність народовладдя. Суверенітет народу: гносеологічні витoki і сучасне розуміння. Конституційні основи народовладдя. Український народ – носій суверенітету та єдине джерело влади в Україні.

Теоретичні та конституційно-правові основи демократії. Безпосередня демократія: поняття, конституційна природа, форми.

Поняття і конституційно-правова регламентація референдумів. Види референдумів. Всеукраїнський і місцевий референдуми. Порядок призначення, організації і проведення референдумів.

Концепція народного представництва. Поняття й форми представницької демократії. Український парламентаризм: історія становлення й сучасний етап розвитку.

Виборче право і виборча система: поняття та принципи. Правове регулювання і порядок формування представницьких органів держави і місцевого самоврядування. Вибори Президента України. Вибори народних депутатів України. Місцеві вибори. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Тема 10. Державний лад України.

Поняття державного устрою України. Державний лад і форма держави: поняття й співвідношення.

Принципи державного устрою України: загальна характеристика. Суверенітет держави. Україна – суверенна і незалежна держава. Зміст і практична реалізація принципу поділу влади в Україні.

Принцип децентралізації державного управління і деконцентрації публічної влади в Україні. Принцип республіканської форми правління в Україні. Парламентарна і президентська республіки: особливості організації та функціонування державної влади, управління та місцевого самоврядування. Проблема парламентсько-президентської і президентсько-парламентської республіки. Конституційна організація державної влади і місцевого самоврядування в Україні.

Конституційна система функцій Української держави.

Поняття, система і функції державних символів України. Конституційне закріплення і правовий порядок використання державних символів України.

Модульний контроль

Модуль 2.

Змістовний модуль 2. Конституційно-правовий статус органів державної влади в Україні.

Тема 11. Конституційно-правові основи організації і функціонування державної влади в Україні.

Поняття та юридична природа державної влади. Структура конституційно-правового інституту державної влади в Україні.

Поняття органу держави, його ознаки та конституційний статус. Класифікація (види) органів державної влади.

Структура чинного законодавства щодо державних органів України.

Принципи організації і діяльності органів державної влади в Україні. Демократизація організації і діяльності державного апарату.

Система органів державної влади в Україні.

Тема 12. Верховна Рада України.

Законодавча влада в Україні. Конституційна природа парламенту – Верховної Ради України.

Конституційний склад і структура Верховної Ради України. Принципи діяльності Верховної Ради України. Функції і повноваження Верховної Ради України.

Організація і порядок роботи Верховної Ради України. Сесія – основна організаційно-правова форма діяльності Верховної Ради України. Апарат Верховної Ради України.

Парламентські процедури: законодавча, установча, процедура здійснення парламентського контролю.

Акти Верховної Ради України.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Конституційно-правовий статус народного депутата України і правові гарантії його діяльності. Природа депутатського мандата.

Тема 13. Конституційно-правовий статус Президента України.

Інститут президентства в Україні: історія становлення й сучасний етап розвитку. Роль і місце Президента України в системі органів державної влади.

Конституційно-правовий статус Президента України. Порядок вступу на пост Президента України.

Повноваження Президента України. Акти Президента України.

Підстави та порядок припинення повноважень Президента України. Процедура імпичменту.

Адміністрація Президента України.

Інститут Представника (уповноваженого) Президента України. Постійний Представник Президента України у Верховній Раді України. Постійний Представник Президента України в Кабінеті Міністрів України. Представник Президента України в Конституційному Суді України. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим.

Тема 14. Виконавча влада в Україні.

Поняття виконавчої влади та її місце в механізмі державної влади. Система виконавчої влади в Україні.

Кабінет Міністрів України - вищий орган у системі виконавчої влади. Порядок формування Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України: склад і компетенція. Прем'єр-міністр України: порядок призначення, статус, повноваження і політична роль. Організація і порядок діяльності Кабінету Міністрів України. Відставка Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України.

Система центральних органів виконавчої влади. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади: порядок формування, принципи діяльності, статус, структура, основні завдання, повноваження, акти.

Конституційно-правовий статус і система органів виконавчої влади на місцях. Місцеві державні адміністрації: правова природа, порядок формування, структура, принципи діяльності, компетенція, акти.

Тема 15. Судова влада та прокуратура в Україні. Конституційний Суд України.

Судова влада та прокуратура в Україні: загальна характеристика. Поняття конституційної юстиції. Становлення і розвиток конституційної юстиції в Україні.

Конституційний Суд України орган конституційної юрисдикції. Правова природа Конституційного Суду України. Функції і повноваження Конституційного Суду України.

Склад і порядок формування Конституційного Суду України. Статус судді Конституційного Суду України. Структура та організація діяльності Конституційного Суду України.

Принципи конституційного судочинства. Суб'єкти й форми звертання до Конституційного Суду України. Учасники конституційного судового процесу. Поняття й характеристика стадій конституційного судочинства. Процесуальні строки.

Поняття і правова природа актів Конституційного Суду України. Види, порядок прийняття та виконання актів Конституційного Суду України. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття й значення.

Проблеми запровадження інституту індивідуальної конституційної скарги.

Сучасний етап розвитку конституційної юстиції: проблеми і тенденції.

Тема 16. Державний устрій і територіальна організація України.

Державна територія: поняття й склад.

Державний кордон: поняття, види, порядок встановлення, режими. Державні організації та засоби захисту державного кордону в умовах миру, війни, територіальної оборони. Громадські формування для захисту державного кордону.

Поняття і принципи державного устрою. Державно-правові (юридичні) ознаки унітарної держави.

Проблема територіальної автономії і національно-територіальних утворень в місцях компактного проживання національних меншин (національних груп), корінних народів.

Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України.

Політико-правові засоби вдосконалення і гармонізації міжнаціональних відносин у країні.

Адміністративно-територіальний устрій України та порядок вирішення питань територіального розподілу.

Тема 17. Місцеве самоврядування в Україні.

Поняття і правова природа публічно-самоврядної влади.

Поняття і принципи місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування. Конституційно-правовий статус органів місцевого самоврядування. Компетенція органів місцевого самоврядування.

Способи формування органів місцевого самоврядування. Конституювання органів місцевого самоврядування, формування кадрового складу.

Проблема трансформації суверенних прав держави в самоврядні повноваження територіальних громад. Відносини органів місцевого самоврядування з центральними органами державної влади. Конституційні принципи й види взаємодії органів місцевого самоврядування з місцевими органами виконавчої влади.

Конституційно-правовий статус депутата місцевої ради і правові гарантії його діяльності.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва змістовного модуля і тем	Кількість годин				
	Усього	У тому числі			
		л	п	лаб.	с. р.
1	2	3	4	5	6
Модуль 1					
Змістовний модуль 1. Загальні засади конституційного ладу в Україні.					

Тема 1. Конституційне право – провідна галузь національного права України.	9	2	2		5
Тема 2. Конституційне право як юридична наука і навчальна дисципліна.	8	2	2		4
Тема 3. Методологія конституційної науки і практики.	9	2	2		5
Тема 4. Конституція - Основний Закон держави і суспільства.	12	2	2		8
Тема 5. Основи конституційного ладу України.	12	2	2		8
Тема 6. Конституційні основи громадянського суспільства в Україні.	12	2	2		8
Тема 7. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.	8	2	1		5
Тема 8. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні.	8	2	1		5
Тема 9. Конституційні форми народовладдя в Україні.	8	2	1		5
Тема 10. Державний лад України.	7	2			5
Модульний контроль	1		1		-
Разом за змістовним модулем 1	94	20	16		58
Модуль 2					
Змістовний модуль 2. Конституційно-правовий статус органів державної влади в Україні.					
Тема 11. Конституційно-правові основи організації і функціонування державної влади в Україні.	9	2	2		5
Тема 12. Верховна Рада України.	8,5	2	0,5		6
Тема 13. Конституційно-правовий статус Президента України.	7,5	2	0,5		5
Тема 14. Виконавча влада в Україні.	6,5	1	0,5		5
Тема 15. Судова влада та прокуратура в Україні. Конституційний Суд України.	7,5	2	0,5		5
Тема 16. Державний устрій і територіальна організація України.	8	1	2		5
Тема 17. Місцеве самоврядування в Україні.	8	2	1		5
Модульний контроль	1		1		-
Разом за змістовним модулем 2	56	12	8		36
Усього годин	150	36	24		94

Індивідуальне завдання	-	-	-	-	-
Контрольний захід	-	-	-	-	-
Усього годин	150	32	24		94

5. Теми семінарських занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Конституційне право – провідна галузь національного права України.	2
2	Тема 2. Конституційне право як юридична наука і навчальна дисципліна.	2
3	Тема 3. Методологія конституційної науки і практики.	2
4	Тема 4. Конституція України – Основний закон держави та суспільства.	2
5	Тема 5. Основи конституційного ладу України.	2
6	Тема 6. Конституційні основи громадянського суспільства в Україні.	2
7	Тема 7. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні.	2
8	Тема 8. Конституційні форми народовладдя в Україні. Державний лад України.	2
9	Тема 9. Конституційно-правові основи організації і функціонування державної влади в Україні.	2
10	Тема 10. Верховна Рада України. Конституційно-правовий статус Президента України. Виконавча влада в Україні. Судова влада та прокуратура в Україні. Конституційний Суд України.	2
11	Тема 11. Державний устрій і територіальна організація України.	2
12	Тема 12. Місцеве самоврядування в Україні.	2
	Разом	24

6. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1: Конституційне право – провідна галузь національного права України	5
2	Тема 2: Конституційне право як юридична наука і навчальна дисципліна	4
3	Тема 3: Методологія конституційної науки і практики	5
4	Тема 4. Конституція - Основний Закон держави і суспільства	8
5	Тема 5. Основи конституційного ладу України	8
6	Тема 6. Конституційні основи громадянського суспільства в Україні	8
7	Тема 7. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні	5
8	Тема 8. Конституційні права, свободи та обов'язки людини громадянина в Україні	5
9	Тема 9. Конституційні форми народовладдя в Україні	5
10	Тема 10. Державний лад України	5

11	Тема 11. Конституційно-правові основи організації функціонування державної влади в Україні	5
12	Тема 12. Верховна Рада України	6
13	Тема 13. Конституційно-правовий статус Президента України	5
14	Тема 14. Виконавча влада в Україні	5
15	Тема 15. Судова влада та прокуратура в Україні. Конституційний Суд України	5
16	Тема 16. Державний устрій і територіальна організація України	5
17	Тема 17. Місцеве самоврядування в Україні	5
	Разом	94

7. Методи навчання

У процесі вивчення навчальної дисципліни використовуються різноманітні прийоми та способи, які дозволяють студентам засвоїти матеріал, передбачений програмою навчальною дисципліни, сприяють активізації навчального процесу, розвитку у студентів творчого мислення, необхідної професійної компетенції та практичних навичок.

Мета навчальної дисципліни досягається шляхом поєднання різних методів навчання (словесних, наочних, практичних, методів формування, закріплення, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок, застосування їх на практиці тощо) під час аудиторної роботи із здобувачами вищої освіти, а також проведення індивідуальних консультацій та в процесі організації їх самостійної роботи.

Основними словесними методами навчання, що спрямовані на набуття нових знань, є лекція та пояснення, які часто поєднуються із застосуванням наочних методів ілюстрування та демонстрування. Вирішення практичних завдань у ході семінарських занять, а також проведення рольових ігор, симуляцій, проєктів є основними практичними методами навчання, що сприяють закріпленню отриманих теоретичних знань та формуванню у здобувачів вищої освіти необхідних умінь та практичних навичок. Методи усного опитування, письмового та тестового контролів, що використовуються під час практичних занять і при проведенні модульного контролю, мають на меті перевірку та оцінювання знань, умінь та навичок, здобутих студентами у процесі вивчення навчальної дисципліни. Важливе значення відіграють також методи організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти з відповідною нормативною базою та навчальною і науковою літературою, що дозволяють належним чином систематизувати отримані знання, розвивають активність здобувача вищої освіти та його творчий підхід до вивчення навчальної дисципліни.

8. Методи контролю

Навчальна дисципліна «Конституційне право України» складається з двох змістових модулів. Відповідно до робочого плану вивчення дисципліни передбачає поточну аудиторну роботу студентів (лекції та семінарські заняття), поточні модульні контролі після вивчення першого та другого змістових

модулів (що включають в себе оцінку самостійної роботи студентів) та складання іспиту.

Зазначені форми контролю оцінюються та фіксуються викладачем у журналі. Оцінки за результати роботи студента підлягають переведенню у відповідну кількість балів згідно з пропонованими способами переведення. Загальна кількість балів, яку здобувач вищої освіти може отримати за вивчення навчальної дисципліни, дорівнює 100 балам. При цьому в межах даної кількості балів оцінюється аудиторна робота студента, результати поточних модульних контролів (що включають в себе оцінку самостійної роботи студентів) та складання іспиту.

1) Загальна кількість практичних занять з навчальної дисципліни складає **12** занять. На кожному занятті робота студента оцінюється за п'ятибальною шкалою шляхом усного чи письмового опитування. При цьому:

Оцінка «5» виставляється, якщо студент вільно та самостійно аналізує та доповідає питання теми, роблячи акцент на існуючих проблемах і суперечностях, а також має власну точку зору, яку може обґрунтувати; якщо студент демонструє системні знання теоретичного матеріалу на рівні відповідної теми та може самостійно й логічно його відтворити у повному обсязі, добираючи переконливі аргументи на підтвердження власної точки зору, відстоює власну позицію щодо вирішення конкретного практичного завдання.

Оцінка «4» виставляється, якщо студент може самостійно, логічно висловити окреме правове питання в межах вивченої теми, зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію за допомогою викладача; якщо, студент може в цілому самостійно відтворити значну частину навчального матеріалу теми або доповісти вирішене ним практичне завдання, дати визначення понять та пояснити їх на прикладах, аналізувати зміст правових документів за детальним планом.

Оцінка «3» виставляється, якщо студент може логічно відповісти на окреме запитання з допомогою викладача, здатний відтворити визначення юридичних понять та правових норм відповідно до тексту підручника або конспекту лекцій, доповнити рішення практичного завдання власними думками.

Оцінка «2» виставляється, якщо студент може усно, фрагментарно відтворити окремі частини теми чи рішення практичного завдання (відповідь з кількох простих речень, правильне застосування юридичних термінів, коротке доповнення тощо).

Оцінка «1» виставляється, якщо студент не може дати самостійної відповіді на поставлене питання, не має підготовлених належним чином рішень практичних завдань, в цілому не володіє матеріалом зазначеної теми, але здатен давати короткі відповіді на додаткові (уточнюючі) запитання викладача чи інших студентів.

Оцінки, отримані на практичних заняттях, переводяться у бали наступним чином:

«5» – 5 балів;

- «4» – 4 бали;
- «3» – 3 бали;
- «2» – 1-2 бали;
- «1» – 0 бала.

Таким чином, за результатами роботи на практичних заняттях студент може отримати від 0 до 5 балів, які зараховуються до його підсумкового рейтингу.

2) Модульний контроль після вивчення кожного змістового модулю здійснюється у формі тестування. Модульна контрольна робота має декілька варіантів, кожен з яких налічує відповідну кількість питань та завдань різного характеру та складності (закриті або відкриті, репродуктивні або аналітичні, практичні). Закриті запитання пропонують варіанти відповідей, лише один з яких є вірним. При цьому, зазначення студентом декількох варіантів є помилкою. Відкриті запитання передбачають самостійне формулювання відповідей студента. Теоретико-аналітичні питання та практичні завдання дозволяють студентів проявити власний творчий підхід та аналітичні здібності щодо характеристики конкретного поняття, категорії, явища, а також продемонструвати рівень підготовки до застосування своїх знань у практичній діяльності.

Заліковий модуль № 1 оцінюється наступним чином: за результатами залікового модулю № 1 студент може отримати від 0 до 16 балів.

Заліковий модуль № 2 оцінюється наступним чином: за результатами залікового модулю № 2 студент може отримати від 0 до 16 балів.

Таким чином, загальний результат модульного контролю може складати від 0 до 32 балів, які зараховуються до його підсумкового рейтингу. Виконання модульних контрольних робіт є обов'язковою передумовою складання студентом іспиту та отримання підсумкової оцінки за навчальну дисципліну.

3) Іспит є підсумковою формою контролю за навчальною дисципліною «Конституційне право України», що проводиться після виконання студентами усіх вимог, передбачених навчальним планом та програмою дисципліни. Іспит проводиться в письмовій формі за питаннями, що передбачені для підготовки студентів до його складання.

Таким чином, за результатами написання модульного контролю та участі у семінарських заняттях, відвідування та роботи на лекційних заняттях студент може отримати від 0 до 100 балів, які зараховуються до його підсумкового рейтингу.

За результатами оцінювання усіх форм контролю студенту виставляється підсумкова оцінка за стобальною системою оцінювання, яка після цього переводиться в оцінку за національною шкалою.

9. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують студенти

9.1. Розподіл балів, які отримують студенти (кількісні критерії оцінювання)

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
----------------------------	---------------------------------	----------------------------	-------------------------

Змістовний модуль 1			
Робота на лекціях	0,5	10	0-5
Виконання і захист лабораторних (практичних) робіт	5	8	0-40
Модульний контроль	0-16	1	0-16
Змістовний модуль 2			
Робота на лекціях	0,5	6	0-3
Виконання і захист лабораторних (практичних) робіт	5	4	0-20
Модульний контроль	0-16	1	0-16
Виконання і захист РГР (РР, РК)	0	0	0
Усього за семестр			0...100

9.2. Критерії оцінювання знань студентів

За шкалою ECTS	За шкалою ВНЗ	За національною шкалою	За 100 бальною шкалою	Коментарій
A	12	Відмінно	Зараховано	студент показав глибокі знання теоретичного матеріалу, вивчив і може самостійно проводити порівняльний аналіз нормативно-правових актів, вивчив рекомендовану навчальну й наукову літературу, розбирається в питаннях міжнародного приватного права, володіє понятійним апаратом.
	11			студент показав високий рівень знань теоретичного матеріалу, вивчив і може самостійно проводити аналіз нормативно-правових актів, вивчив рекомендовану навчальну й наукову літературу, розбирається в питаннях міжнародного приватного права, володіє понятійним апаратом.
	10			студент вивчив і розбирається в усіх теоретичних питаннях курсу, володіє понятійним апаратом, знає навчальну й монографічну літературу, але показує вибіркоче знання нормативно-правового матеріалу й уміння його аналізувати.
B	9	Добре	Зараховано	студент показав досить високий рівень знань теоретичного матеріалу, вивчив рекомендовану навчальну й наукову літературу, самостійно розбирається в питаннях міжнародного приватного права, але слабо володіє нормативно-правовим матеріалом.
C	8			студент показав знання теоретичного матеріалу, уміння проаналізувати одну-дві теми, винесені на самостійне вивчення, володіє понятійним апаратом, вивчив рекомендовану навчальну літературу, але слабо володіє нормативно-правовим матеріалом.
	7			студент показав знання теоретичних проблем, нормативного й фактичного матеріалу при відсутності власних думок і висновків, володіє понятійним апаратом і нормативно-правовими актами.
D	6	Задовільно	Зараховано	студент вивчив окремі теми навчального курсу, володіє понятійним апаратом і ознайомлений з нормативно-правовими актами, але не вміє погоджувати свої знання з юридичної деонтології.

E	5	Незадовільно	Не зараховано	65-69	студент вивчив лише окремі теми навчального курсу, але володіє понятійним апаратом і ознайомлений з нормативно-правовими актами.
	4			60-64	студент має заучені знання дефініцій окремої теми курсу, але не здатний пояснити їхнє значення, слабо володіє навчальною літературою, має уявлення про нормативно-правові акти.
FX	3			35-59	студент показав безсистемне уявлення про предмет навчального курсу, не знає фактичного матеріалу, не здатний проаналізувати нормативно-правові акти, допускає принципові помилки при викладі навчального матеріалу, але здатний самостійно допрацювати програмний матеріал і підготуватися до перездачі дисципліни.
F	0-2			0-34	студент не володіє понятійним апаратом, не знає предмета, не володіє нормативно-правовими актами, не в змозі самостійно засвоїти навчальний матеріал і має потребу в повторному вивченні навчальної дисципліни.

Шкала оцінювання: бальна, ECTS і національна

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для іспиту, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	Відмінно	Зараховано
83–89	B	Добре	
75–82	C		
68–74	D	Задовільно	
60–67	E		
01–59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	Не зараховано з можливістю повторного складання

10. Методичне забезпечення

Електронний ресурс - Mentor, на якому розміщено навчально-методичний комплекс дисципліни, який включає в себе:

Обов'язкові складові:

- робоча програма навчальної дисципліни;
- конспект лекцій;
- методичні вказівки та рекомендації семінарських занять, а також рекомендації для самостійної підготовки;
- питання, тести для контрольних заходів;
- каталоги інформаційних ресурсів.

11. Рекомендована література

Базова

1. Адміністративно-територіальний устрій України: довідник / Державне підприємство «Державний картографо-геодезичний фонд України» ДП «Укркартгеофонд» / А. І. Жежера (авт.-упоряд). К., 2005. 798 с.

2. Бабич П. В. Державна виконавча влада в Україні: формування та функціонування / П. В. Бабич, Л. Ф. Биков, З. М. Борисенко, Г. М. Буянкіна, О. А. Воронько; Українська академія державного управління при Президентові України; Центр досліджень адміністративної реформи. К., 2000. 310 с.
3. Басига Ю.М. Вибори президента: український та зарубіжний досвід: навч. посіб./Ю.М.Басига, М.М.Палінчак, Д.М.Белов. Ужгород, Ліра, 2003.
4. Білак (Тесленко) М. Президент України як гарант Конституції України / М. Білак (Тесленко) // Право України. 2007. №11. С. 11-17.
5. Белов Д. М. Конституційно-правове регулювання інституту президента в Україні та Франції / Д.М.Белов, Ю. М. Басага. Ужгород: Ліра, 2007. 216 с.
6. Виконавча влада в Україні: навчальний посібник / Н. Р. Нижник (заг. ред.); Українська академія держ. управління при Президентові України. - К.: Видавництво УДЦУ, 2002. 127 с.
7. Горбунова Л. М. Принцип законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади: монографія / Л.М.Горбунова. К.: Юрінком Інтер, 2008. 240 с.
8. Зозуля О. І. Секретаріат Президента України: нормативно-правові засади організації та діяльності: монографія / О.І.Зозуля; О.В.Марцеляк (ред.). Х.: Харків юридичний, 2008.
9. Кобрин В.С. Проблеми реформування конституційно-правового статусу Прем'єр-міністра України [Текст] / В.С.Кобрин // Бюлетень Міністерства юстиції України: Офіційне видання. 2013. №7. С.49-56.
10. Коваленко А. А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія і практика / А. А. Коваленко; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К., 2002. 509 с.
11. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність / упоряд. І. О. Кресіна; відп. ред. Ю. С. Шемшученко. 2-е вид., змін. і доп. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 310 с. (До 10-річчя Конституції України).
12. Конституційне право України: Навч. посібн. Для підготовки до іспитів. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 218 с.
13. Конституційне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / Л. К. Байрачна, В. С. Журавський, В. П. Колісник [та ін.]; за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. К. : Ін Юре, 2002. 544 с.
14. Конституційне право України: підручн. / Л.К. Байрачна, Ю.Г. Барабаш, Ф.В. Веніславський [та ін.]; за ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.
15. Конституційне право України: підручник / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, О. В. Городецький [та ін.] ; за ред. В. Ф. Погорілка. К. Наук. думка, 1999. 734 с.
16. Конституційне право України [Текст]: посіб. для підготов. до іспиту / [Ю. Г. Барабаш та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. Х. : Право, 2012. 303 с.
17. Конституційне право України. Посібник для підготовки до іспиту / за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. Х.: Право, 2012. 304с.
18. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посібн. Вид. 6-те,

випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.

19. Малишко М. І. Конституційні основи територіального устрою України / М. І. Малишко; Українська наукова асоціація; Міжнародна академія інформатизації. К., 2002. 52 с.

20. Марченко В. В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії). К.: Правова єдність, 2010. 216 с.

21. Монтескьє Ш.-Л. О духе законів / Шарль Луї Монтескьє; сост., пер. и коммент. прим. автора А. В. Матешук. М.: Мысль, 1999. 672 с.

22. Носенко О. В. Особливості конституційно-правового розвитку Автономної Республіки Крим на сучасному етапі державотворення [Текст] / О. В. Носенко // Бюлетень Міністерства юстиції України: Офіційне видання. 2012. №8. С.28-33.

23. Павленко Р. М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід / Р. М. Павленко. К.: Академія, 2002. 253 с.

24. Повар П. О. Нормативно-правове регулювання утворення, реорганізації та ліквідації центральних органів виконавчої влади: загальна характеристика (теоретичні аспекти) [Текст] / П. О. Повар // Вісник господарського судочинства: Офіційний друкований орган Вищого Господарського Суду України. 2012. №4. С.65-73.

25. Проценко Т. О. Органи виконавчої влади в регіонах України: шляхи вдосконалення / Т. О. Проценко; ДПА України; Академія держ. податкової служби України. Ірпінь, 2002. 238 с.

26. Совгіря О. В. Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2012. 544 с.

27. Совгіря О. В. Парламентська відповідальність Кабінету Міністрів України: теоретичні та практичні аспекти [Текст] / О. В. Совгіря // Адвокат. 2012. №12. С.28-35.

28. Сушинський О. І. Місцеві державні адміністрації в Україні: концептуальний політологічно-правовий аспект: монографія / О. І. Сушинський. Львів: Світ, 2002. 96 с.

29. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. 2-ге Територіальна організація влади в Україні: Статус і повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування / А. П. Заєць (ред.), О. М. Семьоркіна (уклад.). К.: Ін Юре, 2002. 928 с.

30. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник / О. Ф. Фрицький. К.: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.

31. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: Юрінком Інтер, 2004. 510 с.

32. Фрицький Ю. О. Державна влада в Україні: становлення, організація, функціонування: монографія / Ю. О. Фрицький. Д.: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ : Ліра ЛТД, 2006. 360 с.

33. Шаповал В. М. Поняття держави і суверенітету в конституційному праві / В. М. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. 2003. № 1. С. 70–83.

34. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / В. М. Шаповал. К. Салком : Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

35. Шемшученко Ю. Теоретичні проблеми організації державної влади в Україні / Ю. Шемшученко // Проблеми сучасного українського конституціоналізму: зб. наук. пр. (На пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова) / заг. ред. А. Стрижака, В. Тація; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. К.: ЛОГОС, 2008. С. 67–72.

36. Шляхтун П.П. Конституційне право України : підруч. / П.П. Шляхтун. К.: Освіта України, 2010. 592 с.

37. Яцуба В.Г. Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування / В.Г. Яцуба, В.А. Яцюк, О.Я. Матвіїшин, Ю.О. Карпінський, В.С.Куйбіда. К., 2007. 366 с.

Допоміжна

1. Актуальні проблеми конституційного права України [текст]: підручник/за заг. ред. проф. Олійника А.Ю. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 554 с.

2. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та ф-тів / Ф.В.Веніславський. Х.: Право, 2014. 376 с.

3. Конституційне судочинство в Україні: законодавство та практика застосування: Навчальний посібник / За станом на 1 червня 2002 р. (Серія «Реформа судів України»). Харків: Консум, 2002. 832 с.

4. Конституція України в судових рішеннях / М. П. Орзіх, А. А. Єзеров, Д. С. Терлецький. К.: Юрінком Інтер, 2011. 432 с.

5. Кравченко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник. К.: Атіка, 2000. 320с.

6. Лінецький С. В. Метаморфози державного режиму України (політико-правовий аналіз). К.: Атіка, 2003. 168 с.

7. Лисенков С. Л. Основи конституційного процесуального права України. Навчальний посібник. К.: «Юрисконсульт», 2007. 270 с.

8. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч.посіб./ О. В.Совгиря, Н. Г.Шукліна. 2-ге вид., перероб.і допов. К.: Юрінком Інтер, 2012. 544 с.

9. Тодика Ю. М. Конституційно-правовий статус іноіноземців і біженців в Україні: Навчальний посібник. Х.:Факт, 1999. 104 с.

10. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: Монографія. Х.: Факт, 2001. 328 с.

11. Тодика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики: Монографія. Х.: Факт, 2000. 608 с.

12. Цоклан В.І., Федоренко В. Л. Система сучасних джерел конституційного права України: Монографія / За ред. В. Л. Федоренка. К.: Ліра-К. 2009. 400 с.

13. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник / І.І.Бодрова, С.В.Бондирев, В.О.Величко та ін.; за заг. ред. С.Г.Серьогіної. 2-ге вид., переробл. та допов. Х.: Право, 2013. 360 с.

14. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве саморядування в Україні (муніципальне право). Навчальний посібник. К.: Атіка, 2000. 304 с.

15. Любченко П.М. Муніципальне право України.: навч. посіб. / П.М.Любченко. Харків: Видавництво «ФІНН», 2012. 496 с.

16. Муніципальне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

17. Любченко П.М. Компетенція суб'єктів місцевого самоврядування. – Харків: ООО «Модель всесвіту», 2001. 224 с.

18. Онупрієнко А.М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави: теоретико-правовий аналіз: монографія / А. М.Онупрієнко. Х.: ПП «Торсінг», 2009. 300 с.

Основні нормативно-правові акти:

1. Акт проголошення незалежності України. ВВР, 1990, №38, Ст.502.
2. Конституція України. ВВР. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Декларація «Про державний суверенітет України». ВВР, 1990, №30, Ст.429.
4. Закон України «Про правонаступництво України», ВВР, 1991, №46, Ст.617.
5. Закон України «Про міжнародні договори України». ВВР, 2004, №50, Ст. 504.
6. Закон України «Про громадянство України». ВВР, 2001, №13, Ст.65.
7. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (ВВР), 2012, № 16, Ст.146
8. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ВВР, 2015, № 1, Ст.1.
9. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». ВВР, 2012, № 19-20, Ст.179.
10. Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 11. Ст. 69.
11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 25. Ст. 20 (з змінами та доповненнями).
12. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року №2625 // Відомості Верховної Ради України. 2001. №48. Ст.254.
13. Про основи містобудування: Закон України від 16 листоп. 1992 року // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 52. Ст. 683.
14. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15 липня 1997 р. №452/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. №38. Ст.249.

15. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99.

16. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 13, ст.222.

17. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 166-V // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385.

18. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2017. № 35. Ст. 376.

19. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 5-6, ст.43.

12. Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>
3. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/ua>
4. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua>
5. Офіційний веб-сайт Конституційного суду України. Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua>
6. Урядовий портал. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
7. Офіс Генерального прокурора України. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>
8. Офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя. Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua>
9. Український портал практики Європейського суду з прав людини. Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua>
10. Офіс Ради Європи в Україні. Містить український переклад угод та конвенцій, які уклалися Радою Європи. Містить посилання на європейські бази даних. Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua>